

НАРОДНЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядається значення декоративно-прикладного мистецтва в народній культурі, його роль у вихованні естетичних смаків молоді.

In article value of arts and crafts in national culture, its role in education of aesthetic tastes of youth is considered.

Постановка проблеми. Україна ввійшла у III тисячоліття розвиненою незалежною європейською державою з давньою історією та традиціями, і сучасні соціально-економічні процеси у країні зумовлюють гостру необхідність духовного оновлення суспільства.

У зв'язку з цим важливого значення набуває модернізація сучасної освіти, зокрема системи естетичного навчання й виховання молоді. Нині всі ланки навчальних закладів, від дошкільної до вищої школи, спрямовують свою діяльність на формування гармонійно розвиненої особистості з високим національно-культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного, усталеними естетичними смаками. Якщо вища школа намагатиметься повною мірою розкривати красу народних святинь, належним чином ознайомлювати молоде покоління з багатством народного мистецтва та розвивати бажання глибоко вивчати й естетично усвідомлювати звичаї, традиції, обряди, ремесла і промисли нашого народу, то й питання естетичного виховання та розвитку національної свідомості студентів буде успішно вирішуватись. Адже молодь з розвиненим естетичним смаком здатна зрозуміти і поцінувати стильову єдність матеріальної культури, відчутти зв'язок декоративно-прикладного мистецтва з естетичними вимогами свого часу і минулих епох.

Мета статті – дослідити поняття “народне декоративно-прикладне мистецтво”, визначити та охарактеризувати його основні функції, що сприяють підвищенню рівня естетико-виховного впливу на особистість.

Виклад основного матеріалу. Аспекти естетичного виховання студентської молоді засобами мистецтва відображені в роботах В. Андрєєва, І. Бєха, П. Блонського, М. Боришевського, Л. Виготського, О. Леонтєва, С. Максимєнка, Б. Теплова, І. Богуславської, Л. Фірсової та ін. Проблеми теоретичних основ естетичного виховання розроблялися педагогами-класиками (Я. Коменський, А. Макарєнко, Й. Пєсталоцці, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський) і сучасними вченими (В. Бутєнко, І. Зязюн, Є. Квятковський, Л. Масол, Б. Неменський, Г. Падалка, Г. Шевченко, Н. Калашник та ін.).

У всезагальній народній культурі важливу роль відіграє декоративне мистецтво – широка галузь мистецтва, яка художньо-естетично формує матеріальне середовище, створене людиною. До нього належить один із видів – декоративно-прикладне мистецтво.

Декоративно-прикладне мистецтво поділяється на багато видів, наприклад: монументально-декоративне мистецтво, що безпосередньо пов’язане з архітектурою, – це декоративні розписи, вітражі, мозаїка, скульптура й ін.; оформлюване мистецтво – це художнє оформлення міст, сіл, демонстрацій, експозицій виставок, стендів, вітрин тощо.

Найчастіше для визначення суті декоративно-прикладного мистецтва використовується назва – народне мистецтво, адже декоративно-прикладне мистецтво – це мистецтво широких мас, що виникло у процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов’язане з його життям та побутом. Археологічні дослідження свідчать про високий рівень культури народів, які етнічно були предками українців і залишили своїм нащадкам вироби народних умільців з глини, металу, каменю.

Розуміння “прикладного” у понятті “народне декоративно-прикладне мистецтво” пояснює П.І. Гаврилук: “Живучи на лоні природи, людина праці

вчилася у природи законам доцільності, гармонії, довершеності. Цю людину оточував світ речей, простих і звичних, як сама природа: ослін, на якому зручно відпочивати, глиняна миска, в якій каша здається особливо смачною. А що зручне, то і хороше, а відтак і красиве. Добре, коли кожна річ красива: хата з вирізьбленими віконницями і розмальованою піччю, вишиті рушники на стінах, мисник з полив'яними мисками, із довершеним смаком оздоблена скриня. А щоб усе це було не тільки зручним, але й красивим, до кожної такої речі з найдавніших часів “приклалась” різьба, малюнок, вишивка. Так виникає прикладне мистецтво. І у всій цій практично-утилітарній діяльності людина праці притримується, сама того не відаючи, законів доцільності, зручності, довершеності [1;37].

У наш час народне-декоративне мистецтво розглядається як важлива художня цінність, що виконує численні функції – пізнавальну, комунікативну, естетичну та ін. Життя підтверджує, що декоративно-прикладне мистецтво збагачується новими аспектами філософсько-естетичного звучання, його змістовна краса потрібна людині, а його художньо-культурна, естетична цінність постійно зростає.

Важливо зазначити, що декоративно-прикладне мистецтво – особлива галузь художньої діяльності людей, у продуктах якої призначеність для практичної мети зливається з естетично доцільним розв'язком [6;36]. Першочергове значення тут має виготовлення корисної речі й одночасно предмета, який має естетичні якості та цінності. Будь-який продукт народно-декоративного мистецтва є органічною єдністю утилітарного й художнього, сплавом практичної доцільності речі з красою її зовнішніх ознак. І.Я. Богуславська слушно підкреслює, що “усе, до чого торкалися руки народних майстрів, перетворювало буденне в явище мистецтва. Предмет набував форму, зручну й найбільш доцільну в своєму прямому призначенні та водночас художньо виражену, образну та естетично цінну” [4;10].

Порівнюючи декоративно-прикладне мистецтво з іншими мистецтвами Б.Г. Лу'янов зазначає: “У звичайних мистецтвах естетична цінність – головна

і єдина. А в декоративно-прикладному мистецтві головним убачається доцільність, корисність речі. Як же вони узгоджуються і поєднуються? Цей зв'язок діалектичний, суперечливий і взаємодоповнювальний” [6;197].

Практичне призначення того чи іншого предмета, його служіння певній меті Г. Грачев розглядає як функціональність, але водночас зазначає: “Кожен предмет і його раціональність більші, ніж його тимчасове практичне застосування, а після певної доцільності в ньому залишається більш загальна корисність – естетична цінність” [3;123].

У народній творчості сформовані норми естетичного мислення народу, кожний рукотворний виріб єдиний та ексклюзивний, безперечно не є товаром стандартного виготовлення. Індивідуальність майстра, яка ввібрала в себе соціальні, моральні й естетичні ідеали народу, втілилася в неповторний витвір на основі загальної норми і зразка, така робота переповнена естетичним смаком народу загалом і кожного майстра зокрема. Є. Яковлев, підкреслюючи силу народних традицій, наголошує, що народний смак своєрідний і створений конкретними історичними умовами, він відрізняється від естетичного смаку сучасної людини і в той же час близький йому. Своєрідність і неповторність народного естетичного смаку полягає в тому, що краса, створена на його основі, інша, ніж краса професійного мистецтва. Вона розчинена в усьому предметному світі, в житті та побуті. І це рятує її від стандартизації і зухвалення [8;38]. Ми поділяємо думку вченого, що потрібне поглиблене осмислення народного уявлення про красу, виявлення особливої уваги до народного естетичного смаку, бо вони є визначеною нормою і зразком у формуванні естетичного смаку людини в суспільстві.

Український менталітет, зокрема народно-декоративне мистецтво, відзначається високими естетичними смаками і є однією з складових виховання естетичного смаку в молодого покоління. На думку Н. Калашник, естетичний смак є важливим соціокультурним чинником і засобом виховання обдарованої молоді, сучасних школярів і студентів. Вважаємо, що народне декоративно-прикладне мистецтво різних регіонів України є однією з

головних складових виховання естетичних смаків та творчих можливостей сучасної молоді. Воно характеризується такими рисами як декоративність, конструктивність та орнаментальність, має різнотипну структуру і включає спадщину багатьох поколінь ремісників (вишивання, різьбярство, гончарство, ткацтво тощо). Природно, що кращі їх зразки стали свідченням витонченості народного смаку [5;93].

Декоративно-прикладне мистецтво визначає художню специфіку народної культури і, на нашу думку, може й повинно нині стати засобом національного відродження та естетичного виховання молоді. Ми переконані, що декоративно-прикладне мистецтво – це саме такий засіб етнопедагогіки, що викликає найоптимальніший емоційний стан для формування культури особистості, в якому найяскравіше визначені всі етапи її формування: виявлення, засвоєння, створення та передачі народних, культурних, моральних й матеріальних цінностей.

Л. Фірсова, досліджуючи естетико-виховні можливості функцій декоративно-прикладного мистецтва, виділяє функції, які сприяють підвищенню рівня естетико-виховного впливу на особистість:

- комунікативну
- пізнавальну
- творчу

Комунікативна функція декоративно-прикладного мистецтва забезпечує діалог з особистістю, що спонукає її до плідного спілкування зі світом прекрасного. Твори народних майстрів захоплюють людину, створюють психологічний комфорт, спонукають до естетичної взаємодії, впливають на почуття людини і тим самим утворюють неформальний, а особистісно виражений зв'язок з етнохудожніми цінностями.

Пізнавальна функція пов'язана з освоєнням духовно цінного, що було набуто попередніми поколіннями. Як естетична категорія, народна художня творчість має широкий діапазон дії – від зовнішнього фіксування краси речей до усвідомлення закономірностей освоєння дійсності за законами краси.

Пізнання прекрасного за допомогою народного декоративно-прикладного мистецтва збагачує естетичні смаки, зміцнює критерії естетичних оцінок художніх явищ, формує справжні духовні інтереси і потреби в галузі культури, естетики, одягу, побуту.

Творча функція народного декоративно-прикладного мистецтва важлива для педагогічної практики. Безпосереднє спілкування з творами народного мистецтва активізує людські емоції, викликає творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує почуття, збагачує образне мислення. Естетична сила мистецтва виявляється не лише у здатності впливати на естетичні смаки, ціннісні орієнтації, але й у здатності будити творчий дух особистості. Саме через творчу працю максимально розкривається і опредмечується духовний світ людини, формуються такі риси характеру, як почуття власної гідності, цілеспрямованість, прагнення до морально-естетичних ідеалів, які впродовж століть виробив український народ [8;120].

Виховання естетичних смаків у студентської молоді засобами українського декоративно-прикладного мистецтва буде ефективнішим через організацію позааудиторної роботи, яка будується на принципах зацікавленості й добровільної участі в ній і враховує індивідуальні інтереси та нахили студентів. Позааудиторна робота є логічним продовженням аудиторних занять і проходить паралельно з ними, допомагає студентам успішно навчатися, розвиває ініціативу, сприяє розумовому, фізичному, естетичному вихованню, задовольняє їхні культурні запити та спрямовує їхню активність на корисну діяльність.

Організаційно-педагогічні форми позааудиторної роботи з художньо-естетичного виховання – це види об'єднань, способи організації молоді і педагогів для спільної діяльності після аудиторних занять, а також конкретні просвітницько-пізнавальні й виховні акції художньо-естетичної спрямованості, розраховані на масово чи диференційовану студентську аудиторію.

Велика роль у вивченні та пропаганді народного декоративно-прикладного мистецтва, збиранні скарбів народної творчості належить гурткам, клубам,

Малим академіям народних мистецтв. У зазначених творчих об'єднаннях молоде покоління вивчає історію мистецтва, оволодіває його основами, навчається технікам ліплення, гравіювання, розпису, вишивки тощо. Тут здійснюється основний процес виховання у студентів високого естетичного смаку, формуються вміння розуміти і цінувати прекрасне.

Має багато досвіду роботи майстер-клас “Українська вишивка” на факультеті української філології в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Програмою майстер-класу передбачено реалізацію комплексу навчально-виховних, навчально-дослідних та науково-методичних проблем, пов'язаних з українською культурою мистецтва вишивкарства. Студенти-філологи – це майбутні вчителі-словесники, оволодівши теоретичними та практичними навичками української вишивки, зможуть у майбутньому формувати етнокультуру учнів засобами народного мистецтва.

Майстер-клас “Українська вишивка” спрямовує свою діяльність на розв'язання основних завдань: поглиблення знань майбутніх педагогів з історії українського вишивкарства; формування теоретичних знань і розвиток практичних вмінь та навичок мистецтва народної вишивки; збирання та відтворення пам'яток матеріальної культури (українських рушників і сорочок); розширення уявлень студентів про ритуально-міфологічну суть вишитого орнаменту; дослідження обрядового значення вишивкарства у родинному житті українців; виховання загальної культури та естетичного смаку; формування у студентів шанобливого ставлення до пам'яток народної культури; проведення виставкової, популяризаційної діяльності, пов'язаної з вивченням і відродженням українського мистецтва...

Висновки. Отже, народне декоративно-прикладне мистецтво існувало задовго до виникнення самої естетичної науки та професійного мистецтва. Все професійне мистецтво вийшло з народного, яке є першоосновою будь-якого мистецтва. Народна естетика більш давня, вона є першоосновою і однією з головних джерел сучасних естетичних поглядів. Більш за все

естетичний смак зберігся в народному декоративно-прикладному мистецтві, в існуючих на сьогодні художніх промислах прослідковуються традиції народних умільців багатьох поколінь.

Вивчення студентами народного декоративно-прикладного мистецтва у вищих навчальних закладах сприятиме вирішенню важливих завдань у сфері естетичного виховання. Звичайно, естетичні уявлення нині ускладнюються, потерпають змін, але звернення до їх витоків (на прикладі народного мистецтва) може служити, свого роду, камертоном для педагога.

З вище сказаного можна зробити висновок, що у педагогічній науці питання духовного здоров'я нації та виховання естетичних смаків сучасної української молоді має міцне вивірене часом історико-культурне підґрунтя і впровадження у навчально-виховний процес вищої школи вивчення народно-прикладного мистецтва є досить ефективним засобом формування естетики студентів-філологів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврилюк Л.И. Эстетическая культура и социальный прогресс: Проблема эстетического как феномен культуры. – К.: Наук. Думка, 1978. – 244 с.
2. Ганжа П.О. Таємниці українського рукомесла. – К.: Мистецтво, 1996. – 191 с.
3. Грачев Г. Творчество, жизнь, искусство. – М.: Детская литература, 1980. – 448 с.;123
4. Добрых рук мастерство: Произведение искусства в собрании государственного русского музея / Сост. И.Я. Богуславская. – Л.: Искусство, 1986. – 212 с.;10
5. Калашник Н.Г. Естетичні смаки: їх витoki і формування / Запоріж. юрид.ун-т – Запоріжжя: Просвіта. 2001. – 343 с.
6. Краткий словарь по эстетике: Книга для учителя / Под. ред. Н.Д. Овсянникова. – М.: Просвящение, 1983. – 223 с.;36
7. Фірсова Л.С. Формування естетичних оцінних суджень майбутніх вчителів засобами декоративно-прикладного мистецтва // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: КДПУ, 1998. – Вип. 14. – С. 120-123.
8. Яковлев Е.Г. Эстетический вкус как категория эстетики. – М.: Знание, 1986. – 64 с., 38